

УДК 376.016-056.36

**THE SPECIFICS OF TEACHING LITERACY TO CHILDREN WITH
A LOW LEVEL OF READINESS FOR READING AND WRITING
СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ДІТЕЙ
З НИЗЬКИМ РІВНЕМ ГОТОВНОСТІ ДО ЧИТАННЯ І ПИСЬМА**

Dmytriieva I. V. / Дмитрієва І. В.*d. p. s., prof. / д. п. н., проф.*

ORCID: 0000-0002-1330-6645

Odynchenko L.K. / Одинченко Л. К.*s.ped.s., as.prof. / к.пед.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-4629-0600

Ivanenko A.S. / Іваненко А.С.*s.psychol.s., senior lecturer / к.психол.н., ст. викл.*

ORCID: 0000-0003-0866-3856

*Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, General Batiuk 19, 84116**Донбаський державний педагогічний університет,**Слов'янськ, Генерала Батюка 19, 84116*

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми навчання початковим основам грамоти дітей з розладами аутистичного спектру (РАС). Висвітлено причини порушення процесу оволодіння навичками письма та читання у дітей даної категорії. Доведено необхідність поєднання загальнодидактичних і специфічних принципів у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку з РАС основам читання та письма. Розкрито специфіку методики корекційної роботи з оволодіння дітьми з аутистичними порушеннями основами грамоти за допомогою «Особистого Букваря», визначено педагогічні умови підвищення ефективності її впровадження.

Ключові слова: діти з аутистичними порушеннями, основи грамоти, педагогічні умови, корекційна робота

Вступ.

Проблема підготовки дітей молодшого шкільного віку до навчання грамоти як передумови їхнього всебічного розвитку особистості через призму посилення роботи над усіма видами мовленнєвої діяльності розглядається у роботах В. Бадер, А. Богуш, Н. Варенцової, М. Вашуленка, А. Воскресенської, Т. Гарбуз, О. Горошкіної, І. Гудзик, Л. Журової, А. Зрожевської, А. Іваненко, К. Крутій, М. Пентелюка, Т. Потоцької та ін., де науковці пропонують різні методики підвищення ефективності цього процесу.

Особливі труднощі в оволодінні основами читання і письма виникають у дітей із особливими освітніми потребами (Л. Вавіна, І. Дмитрієва, С. Кульбіда, І. Марченко, Г. Піонтківська, Н. Тарасенко, С. Федоренко, Н. Чередниченко, М. Шеремет та ін.), зокрема у дітей із низьким рівнем готовності до читання і письма внаслідок недостатньої підготовленості ранніх ступенів їхнього мовленнєвого розвитку. У дітей вербальні та невербальні засоби комунікації відрізняються своєрідністю, комунікативні функції, діалогічне мовлення та словниковий запас розвинені на низькому рівні. Діти не розуміють назв предметів, їх якостей, суттєвих ознак; не розрізняють окремі характеристики предметів: величину, форму, характер поверхні; не виконують мовленнєві інструкції. Все це негативно позначається на опановуванні ними навичками

читання. Недосконалість розвитку зорового сприйняття, просторових уявлень впливає на звуко-літерний аналіз і синтез, запам'ятовування та розрізнення графем. Дітям притаманні ряд специфічних помилок, як перестановки та заміни букв, пропуск складів і букв, неправильне виділення голосом ударного складу.

Найбільші труднощі становить навчання початковим основам грамоти у дітей з розладами аутистичного спектру (РАС), адже письмо та читання є складними формами мовленнєвої діяльності, у процесі освоєння яких приймають участь декілька тісно пов'язаних між собою аналізаторів. На думку науковців, несформованість будь-якої з вищевказаних функцій у аутичних дітей викликає порушення процесу оволодіння навичками письма та читання (Н. Базима, К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, Д. Шульженко та ін.). У зв'язку з наявністю у дітей із РАС своєрідності протікання процесів мислення, вчені рекомендують у корекційно-педагогічній роботі з ними враховувати роль оточуючого середовища в негативних та позитивних проявах дитини; особливості сприймання та використання дитиною предметів, явищ, процесів; роль предметів, до яких дитина демонструє зацікавленість у комунікативних та мовленнєвих процесах; особливості самоконтролю поведінки та діяльності дитини.

Метою статті є обґрунтування необхідності впровадження запропонованої методики корекційної роботи з оволодіння дітьми з аутистичними порушеннями основами грамоти.

Основний текст.

Запропонована нами методика формування навичок оволодіння основами грамоти ґрунтується на загальнодидактичних (науковості, свідомості й активності, систематичності, наступності, доступності, поступового ускладнення матеріалу, міцності засвоєння знань), а також специфічних (корекційного спрямування, диференційованого і індивідуального підходу, уповільненого темпу навчання, повторення у навчанні, практичного характеру навчання, принципу єдності розвитку словникового запасу з розвитком сприймання, уявлення, мислення, принципу семантизації лексики) принципах. Ефективність занять забезпечується реалізацією їх загальнодидактичних завдань: освітнього, корекційно-розвивального, виховного, практичного. Поряд з умовами навчання, які рекомендовані для організації навчальної діяльності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, пропонуємо використовувати спеціальні прийоми роботи для дітей з РАС. Поєднання цих принципів у процесі формування навичок письма та читання дітей з РАС підпорядковується основній меті – педагогічного забезпечення процесу оволодіння основами грамоти дітьми молодшого шкільного віку з РАС.

Специфіка запропонованої методики полягає в тому, що вона враховує:

- особливості сформованості базових навичок читання та письма й виявлені на цій основі механізми помилок, яких припускалися діти із РАС під час виконання завдань дослідження;
- специфіку сенсомоторного, розумового та мовленнєвого розвитку дітей означеної категорії;

- особливу систему застосування основних засобів даної методики, яка передбачає оволодіння навичками читання та письма у певній послідовності.
- У змісті методики корекційної роботи було передбачено такі напрями:
- розвиток змістоутворення, яке ми розуміємо як досягнення осмисленого ставлення дитини до процесу навчання;
- формування навичок правильного побуквеного та поскладового читання, розуміння прочитаного;
- формування вміння писати з найменшим відривом руки;
- формування навичок орієнтування на аркуші паперу.

Основними педагогічними умовами визначено такі:

1. Створення сприятливого комунікативного простору шляхом організації сумісної діяльності дитини з педагогом.
2. Поетапність та системність процесу формування і розвитку опорних навичок читання та письма шляхом спеціальної організації розумової діяльності, спрямованої на усвідомлене оволодіння основами грамоти.
3. Добір такого змісту навчально-виховного матеріалу, який забезпечує індивідуальний підхід до кожної дитини.
4. Реалізація основних завдань навчання грамоти у взаємозв'язку з цілеспрямованим розвитком у дітей виявлених прогалин у підготовці до опанування грамоти.
5. Використання спеціального, наповненого для дитини особистісним змістом навчального матеріалу засобом створення «Особистого Букваря», зв'язок навчання з особистим життєвим досвідом дитини.

Зазначимо, що розвиток змістоутворення вимагає використання спеціального, наповненого для дитини особистісним змістом навчального матеріалу, організації таких умов навчання, які дозволяють домогтися усвідомлення дитиною кожного навчального завдання. Під час навчання читання педагог спочатку створює у дитини уявлення про те, що таке букви, слова, фрази, наповнює їх особистісними, емоційними смислами і лише потім відпрацьовує техніку читання.

Починаючи з освоєння алфавіту, впізнавання букв в словах і поступово переходячи до читання слів і фраз, вчитель повинен намагатися обов'язково спиратися на матеріал власного життя дитини. Такий підхід до навчання паралельно сприяє розвитку системи емоційних смислів дитини, допомагаючи їй усвідомлювати події власного життя, відносини, почуття близьких людей.

Створення «Особистого Букваря» передбачає особливу послідовність у вивченні літер, спрямовану на їх свідоме засвоєння:

1. Вивчення нової літери. Букву пише спочатку дорослий, потім сама дитина (чи дорослий її рукою).
2. Малювання предметів, в назвах яких є необхідна буква. Дитина самостійно або за допомогою дорослого малює предмети або домальовує якусь деталь в зробленому дорослим малюнку.
3. Підписування намальованих предметів. Дитина сама або за допомогою дорослого пише в слові знайому букву. При необхідності написання букви

заздалегідь відпрацьовується за допомогою вправ.

Перерахуємо, які необхідні вміння ми намагаємося відпрацювати у дитини з РАС на початковому етапі навчання читання та письма в процесі створення «Особистого Букваря»:

1. Уміння правильно впізнавати і називати букву окремо і в словах. Якщо дитина стереотипно повторювала за експериментатором його приклади, але не могла придумати власних, уміння вважалося несформованим.

2. Уміння правильно писати букву окремо і в словах. Вміння вважалося сформованим, коли дитина не тільки могла написати букву окремо, але і писала її в словах у потрібному місці.

Висновки.

Отже, запропонована методика спрямована на формування у дітей з РАС навичок оволодіння основами грамоти за допомогою «Особистого Букваря», сприяє свідомому знайомству з буквами, запам'ятовуванню їх графічного зображення, дає уявлення про те, що букви – це складові частини слів, що слова можуть позначати різні предмети або бути іменами близьких людей та ін. Також у дітей формується навчальна мотивація, інтерес до книжки, виробляється осмислений підхід до читання та письма.

Континуум напрямів роботи, наведених у змісті методики корекційної роботи, може стати основою наступних досліджень за означеною проблемою, подальше вивчення якої ми пов'язуємо з дослідженням та уточненням особливостей роботи з формування й розвитку першооснов грамоти у дітей з аутистичними порушеннями із залученням батьків цих дітей та в умовах інклюзивного навчання.

Література

1. Базима Н. В. Проблема породження мовленнєвого висловлювання у дітей з аутистичними порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. № 22. С. 5-10.

2. Островська К. О. Психологічні особливості готовності аутичних дітей до навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 13. С. 197-202.

3. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму. К.: Видавництво «Фенікс», 2010. 388 с.

4. Тарасун В. В. Нейробиологія розвитку і навчання дитини. *Теорія і практика аутології. Основи психосоматики*. Мультимедійний супровід навчальних дисциплін. Навчально-методичний посібник. Каравела, 2017. 284 с.

5. Шульженко Д. І. Формування готовності дітей з аутистичним спектром порушень до навчання у школі. *Корекційна педагогіка. Вісник української асоціації корекційних педагогів*. 2008. №1. С. 9–15.

Abstract. The article substantiates the relevance of the problem of teaching the initial basics of literacy to children with autism spectrum disorders. The reasons for the violation of the process

of mastering the skills of writing and reading in children of this category are highlighted. The necessity of combining general didactic and specific principles in the process of teaching children of primary school age with autism spectrum disorders to the basics of reading and writing has been proved. The specifics of the methodology of correctional work on mastering the basics of literacy by children with autistic disorders with the help of the "Personal Primer" are revealed, the pedagogical conditions for improving the effectiveness of its implementation are determined.

Key words: *children with autistic disorders, basics of literacy, pedagogical conditions, correctional work.*

Стаття відправлена: 19.12.2022 р.

© Дмитрієва І.В., Одинченко Л.К., Іваненко А.С.